

Argumenter for strafabat til kartelvirksomheder¹

Karteller er både skadelige og vanskelige at afsløre. En mulighed er at tilbyde strafabat til medlemmer, der medvirker til at afsløre deres kartel. I artiklen gennemgås de økonomiske argumenter for at indføre en strafabatordning i den danske konkurrencelovgivning.

■ Søren Gaard

specialkonsulent, ph.d.,

tidl. Det Økonomiske Råds Sekretariat

■ Peder Andersen,

sekretariatschef, ph.d.,

Det Økonomiske Råds Sekretariat

■ ■ ■

Note 1 Synspunkterne heri er alene forfatterens og afspejler ikke nødvendigvis Det Økonomiske Råds formandskabs synspunkter. Jørgen Birk Mortensen takkes for en række værdifulde kommentarer til en tidligere version af artiklen.

Note 2 Jf. pressemeddelelse fra EU-Kommissionens konkurrencegen, IP/05/1508, på http://europa.eu.int/comm/competition/antitrust/cases/index/by_event_2005.html.

Note 3 EU-Kommissionens strafabatordning er nærmere beskrevet i Det Økonomiske Råd (2005, s. 205).

Konkurrence er markedsøkonomiens fundament. Og høj konkurrence er vigtig for at sikre den bedste udnyttelse af samfundets ressourcer.

Konkurrenceniveauet i den danske økonomi er generelt højt, når man sammenligner med flere andre Europæiske lande. Men relevante indikatorer peger på, at konkurrencen kan forbedres i flere brancher, og i den seneste vismandsrapport er det beregnet, at samfundsproduktionen og timebeskæftigelsen kan øges med henholdsvis ca. 1 1/2 pct. og 1 pct., hvis konkurrenceniveauet i Danmark øges til amerikansk niveau i løbet af en 10-årig periode, jf. Det Økonomiske Råd (2005).

Der findes imidlertid ikke et enkelt politiktiltag, der vil kunne øge konkurrencen i dette omfang. Hvis konkurrencen skal øges betydeligt, må der iværksættes flere tiltag, der tilsammen vil kunne skabe bedre rammer for konkurrencen. I den seneste vismandsrapport foreslås bl.a. at indføre en såkaldt strafabatordning for kartelvirksomheder.

I karteller koordinerer virksomhederne deres priser og leverancer og sikrer derved de deltagende virksomheder overnormal indtjening til skade for andre virksomheder, forbrugere og samfundsøkonomien mere generelt. Karteller er derfor en hindring for en effektiv markedsøkonomi. I den seneste kartelsag i EU-Kommissionen udtrykker EU's konkurrencekommissær Neelie Kroes det således:

*"Karteller er den alvorligste hindring for konkurrencen, og jeg agter at straffe virksomheder, som ved deltagelse i sådanne karteller bringer vores markedsøkonomi i fare og skader forbrugerne."*²

Regeringen har annonceret, at den vil indføre en strafabatordning i den danske konkurrencelovgivning, jf. Regeringen (2006, s. 8).

I denne artikel diskuterer vi de økonomiske argumenter for at indføre en strafabatordning i den danske konkurrencelovgivning. En syste-

matisk strafabatordning vil være en nyskabelse i den danske lovgivning og retspraksis. Derfor er det vigtigt, at en sådan beslutning hviler på grundige overvejelser. Vi håber, at dette indlæg kan bidrage til den videre debat, bl.a. i forbindelse med en kommende ændring af konkurrenceloven.

Strafabat

En kartelstrafabatordning – på engelsk kaldet "leniency" – giver virksomheder, der deltager i et kartelsamarbejde, mulighed for at opnå et nedslag i den bøde, virksomheden vil få, hvis kartellet afsløres (strafabatten). Strafabbatten gives, hvis virksomheden afslører kartelsamarbejdet over for konkurrencemyndighederne og samarbejder i den videre efterforskning af kartellet.

Strafabbatter er udbredt i amerikansk lovgivning og retspraksis, og strafabbatter for kartelvirksomheder har været anvendt i USA i mange år. I Europa er brugen af strafabat i kartelsager af nyere dato. Strafabbatter er siden 1996 blevet anvendt af EU-Kommissionens konkurrencemyndighed, DG-Konkurrence. EU-Kommissionen behandler kartelsager, der har samhandelspåvirkning.³

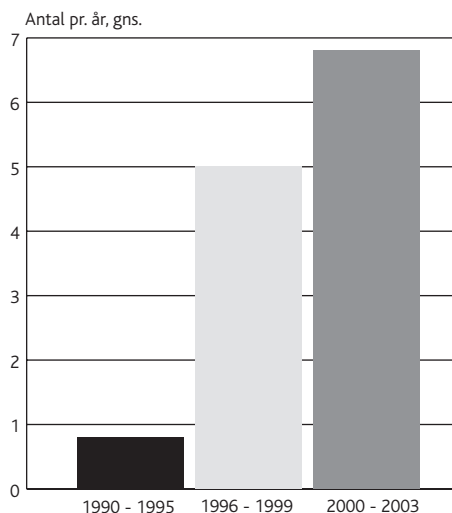
I den seneste sag om plastemballage, hvor Kommissionen pålagde 16 virksomheder på tværs af EU bøder på samlet 190,71 mio. euro. - svarende til 2,2 mia. kr. - blev to selskaber friholdt for bødekraft, fordi selskaberne samarbejdede med EU-Kommissionen.

De fleste andre europæiske nationale konkurrencemyndigheder har ligeledes indført systemet.

Systematiske strafabbatter gives derimod sjældent i Danmark, hvis overhovedet, og der kan da også rejses kritik af systemet. Et argument mod strafabat er således, at det bryder mod et retfærdighedsprincip om, at alle skal straffes lige for samme overtrædelse af loven.

Der er imidlertid en række gode argumenter for at indføre strafabatsystemet.

Figur 1.
Antallet af afslørede globale karteller

Anm.: Globale karteller er defineret som karteller, der virker på multikontinentale markeder.
Kilde: Connor (2004).

For det første er det vanskeligt at afsløre kartellerne, fordi kartelvirksomhederne ofte ikke efterlader fysiske spor, som kan bidrage til at afsløre kartellet. Tidligere fandt konkurrencemyndighederne således dokumenter m.m. på virksomhedernes computere, men i dag findes sådanne dokumenter ofte ikke.⁴

For det andet eksisterer gevinsterne kun i kraft af bevidste, organiserede og langvarige overtrædelser af konkurrenceloven.

Endvidere er gevinsterne ved kartelsamarbejde betydelige for de deltagende virksomheder, og omkostningerne for de øvrige markedsdeltagere og samfundsøkonomien er væsentlige. Og i takt med den øgede globalisering øges mulighederne for samarbejde mellem virksomheder på tværs af landegrænser. De muligheder afspejles formentlig i, at antallet af afslørede karteller er steget de senere år, jf. figur 1. Men stigningen kan dog også være en konsekvens af bedre indsats fra myndighedernes side.

Endelig kan nævnes, at EU-kommissionen, Tyskland, Frankrig og Sverige i gennemsnit hver har ført sager mod ca. 25 aktive karteller i perioden 2002-2005, mens de danske myndigheder kun har afsløret 2 karteller i samme periode, jf. Regeringen (2006, s. 7).

Nogle af de mest omtalte kartelsager, der har involveret danske virksomheder, har været elkartellet, hvor Konkurrencestyrelsen har fundet, at der skete ulovligt prissamarbejde,⁵ rørkartellet, hvor EU-Kommissionen udstedte bøder på i alt 700 mio. kr. til danske og andre

europæiske virksomheder, samarbejdet mellem SAS og Mærsk om ruteflyvning i de nordiske lande, som udløste en bøde på tilsammen 53 mio. euro fra EU-Kommissionen samt den seneste sag om plastikemballage, jf. bl.a. EU-Kommissionens hjemmeside.

En anden omtalt sag var det internationale vitaminkartel, der dog ikke involverede danske virksomheder, hvor der er blevet idømt bøder af både EU-Kommissionen og de amerikanske konkurrencemyndigheder. Kartellets prispolitik har været til skade for bl.a. de danske landmænd, der har forsøgt at rejse erstatningskrav, jf. Dagbladet Børsen (2002).

De ti største bøder, Kommissionen har udstedt i kartelsager, har ligget mellem 69 mio. euro og 462 mio. euro, og i de sidste tre år har der været op til 12 virksomheder på tværs af EU involveret i karteller, hvor EU-Kommissionen har udstedt bøder, se MEMO/05/454 på EU-Kommissionens hjemmeside. Bøderne udmåles i forhold til de involverede virksomheders omsætning af de pågældende produkter. Bøderne afspejler derfor virksomhedernes gevinster ved kartelsamarbejdet.

Det teoretiske fundament for strafabat

Set fra økonomers synsvinkel er det fornuftigt at indføre en strafabatordning, fordi strafabatordningen påvirker virksomhedernes incitamenter til at indgå i kartelsamarbejde, forudsat at ordningen udformes hensigtsmæssigt.

Den økonomiske litteratur om strafabatordninger er forholdsvis begrænset, men voksende. Litteraturen er en del af den såkaldt "Law and Economics" litteratur.⁶ I denne beskrives lovovertrædelse ud fra de forventede gevinster og omkostninger, der er ved en given lovovertrædelse. Gevinsterne kan både være snævert økonomiske, f.eks. udbytte fra et bankrøveri eller øget profit ved kartelsamarbejde, eller kan have andre former.

Et klassisk eksempel på law and economics-litteraturen er Becker (1968). Becker viste, at der er et trade-off mellem straffens størrelse og risikoen for at blive afsløret, hvis man ønsker at opnå et givent niveau for afsløring af kriminaliteten i samfundet. Det skyldes, at forbryderne både tager hensyn til risikoen for at blive afsløret og den efterfølgende straf, når forbryderne afvejer gevinsterne ved forbrydelsen med omkostningerne i form af straf.

Hvis et samfund ønsker at sænke kriminaliteten, kan det således enten ske ved at øge res-

sourcerne til efterforskning eller skærpe straffen, hvis den anklagede kendes skyldig. Set snævert økonomisk er det uhensigtsmæssigt at øge ressourcerne til efterforskningen markant, da samme resultat i forhold til kriminalitetsbekæmpelse vil kunne opnås ved at hæve bøderne, hvilket kræver færre ressourcer. Bøderne vil dog i nogle tilfælde formentlig skulle være ganske betydelige.⁷

Et hovedformål med at indføre en strafabatordning er, at den reducerer virksomhedernes økonomiske incitamenter til at danne ulovlige karteller ved at indføre incitamenter for virksomhederne til at spille sig ud mod hinanden.

Et formål er også at give kartelvirksomheder incitament til at melde sig selv, inden de afsløres, og samtidig afsløre de øvrige kartelvirksomheder. I USA gives f.eks. automatisk og fuld strafabat (amnesti) til den første virksomhed i kartellet, der melder sig.

Det er således med en strafabatordning muligt at øge sandsynligheden for afsløring, uden at det kræver ekstra ressourcer til efterforskning.

Incitamenterne i en strafabatordning

Hvis en virksomhed overvejer at deltage i ulovlig kartelvirksomhed, må den afveje de forventede gevinster ved deltagelse mod de forventede omkostninger i form af mulige bøder ved afsløring. Strafabatordninger ændrer, som nævnt, på forholdet mellem omkostningerne og de mulige gevinster ved deltagelse i kartellet.

De økonomiske incitamenter ved deltagelse i et kartel kan illustreres ved nogle simple opstillinger af nuværende og fremtidige afkast

■ ■ ■

Note 4 I den seneste sag fra EU-Kommissionen blev der dog fundet et notat, hvor der stod: "På grund af risikoen ved denne type møder og de forelagte dokumenter er det nødvendigt at destruere dette dokument samt alle dokumenter vedrørende VALVEPLADS, som indeholder tal over opdeling af markeder og priser," jf. Kommissionens pressemeddelelse.

Note 5 Sagen er dog ikke anmeldt til Statsadvokaturen for Særlig Økonomisk Kriminalitet pga. en forældelsesfrist. Konkurrencestyrelsen har offentliggjort de såkaldte sortbogsregnskaber, der omfatter 113 virksomheders koordinering af omkring 700 entrepriser før 1999 til en samlet værdi af ca. 1,8 mia. kr., jf. www.ks.dk.

Note 6 Se f.eks. <http://encyclo.findlaw.com> for en beskrivelse af denne litteratur.

Note 7 Vi vil ikke hermed argumentere for, at man ikke skal have en effektiv konkurrencemyndighed. Vi refererer her udelukkende snævert, hvad den simple økonomiske teori påpeger. Denne tager f.eks. ikke hensyn til befolkningens følelse af retfærdighed.

for virksomheder, der overvejer at deltage i et kartel.

Det antages, at virksomhederne ønsker at maksimere deres forventede indtjening (profit), herunder ved deltagelse i karteller. Bøden ved at blive afsløret som medlem af et kartel er F . En virksomhed kan vælge at stå uden for et kartel eller at deltage i et kartel. Deltager virksomheden i kartellet, kan den vælge at afsløre kartellet eller tie, hvis konkurrencemyndighederne indleder en undersøgelse af branchen.

Lad os først betragte en virksomhed, der vil afsløre sig selv, hvis en undersøgelse iværksættes. Det antages, at branchen undersøges af konkurrencemyndighederne med en sandsynlighed p . Hvis det sker, indrømmer virksomheden at være medlem af et kartel. Virksomheden fratages sin monopolgevinst og har en normal indtjening, Π_N , og skal betale en reduceret bøde F^R ($F - F^R$ er strafabatten). Men med sandsynligheden $(1 - p)$ sker der ingen undersøgelse af virksomheden, og virksomheden har da monopolindtjeningen opnået via deltagelsen i kartellet, Π_M , der er større end Π_N . I næste periode står virksomhederne i samme situation, hvor virksomhederne vil have de samme forventede gevinster (netto) som i første periode. I denne simple model er sandsynligheden for undersøgelse således konstant.

Virksomhedens forventede nuværende og fremtidige indtjening kan derfor opstilles som:

$$V_{CR} = p(\Pi_N - F^R) + (1 - p)\Pi_M + \delta V_{CR},$$

hvor den fremtidige forventede indtjening tilbagediskonteres med en diskonteringsfaktor δ , jf. Motta og Polo (2002).

■■■
Note 8 Første led er summen af monopolprofiten i dag og i al fremtid diskonteret til nutidskroner med diskonteringsfaktoren δ . Dette svarer matematisk til at dividere Π_M med $1 - \delta$.

Note 9 Ligningen er en omskrivning af ligning (3) i Motta og Polo (2002).

Note 10 Kaplow og Shavell var nogle af de første til at beskrive optimal "enforcement" med selvanmeldelse.

Note 11 Se Motta og Polo (2002). Der er for overskuelighedens skyld set bort fra dele af udtrykket som følge specifikke antagelser om den tidsmæssige placering af bøder og gevinster i modellen.

Ved at isolere V_{CR} kan relationen omskrives til følgende:

$$V_{CR} = \frac{\Pi_M}{1 - \delta} - p \frac{\Pi_M - \Pi_N + F^R}{1 - \delta} \quad (1)$$

Det første led angiver den traditionelle monopolindtjening - dvs. hvis der ikke var en konkurrencemyndighed, der overvågede konkurrencesituationen - målt i forventede fremtidige værdier.⁸ Andet led angiver tabet i nuværende og fremtidige forventede indtjening (netto) af tilstedeværelsen af konkurrencemyndigheden, der har en strafabattordning. Tabet består i forskellen i den forventede profit i og uden for kartellet plus den forventede bøde i dag og i al fremtid opgjort i nutidskroner.

Man kan stille sig spørgsmålet, hvornår der opstår en situation, hvor virksomhederne indgår i kartelsamarbejde, men samtidig er interesseret i at afsløre kartellet, hvis en undersøgelse starter. Dette kan belyses ved at opstille et udtryk for virksomhedens forventede nuværende og fremtidige indtjening, hvis den vælger ikke at afsløre kartellet i tilfælde af, at konkurrencemyndighederne indleder en undersøgelse af branchen. Ved at sammenligne de to udtryk for virksomhedens forventede nuværende og fremtidige indtjening kan det afdækkes, hvordan konkurrencemyndighedernes styringsvariable (p, F, F^R) påvirker virksomhedens valg mellem at afsløre eller tie.

Endvidere har det interesse at undersøge, hvornår det kan betale sig for en virksomhed at bryde ud af kartellet og fortsætte alene. Hvis virksomheden bryder ud af et kartel, vil virksomheden kunne opnå en højere gevinst i den første periode, Π_D , fordi den kan sætte prisen lidt under de øvrige karteldeltagere og i teorien tage hele markedet.

I de efterfølgende perioder vil virksomheden imidlertid kun kunne have normal indtjening, da kartellet bryder sammen. Virksomhedens samlede værdi udgør dermed

$$V_D = \Pi_D + \delta \frac{\Pi_N}{1 - \delta}$$

Det sidste led afspejler, at virksomheden har en indtjening på Π_N i al fremtid, men at det først starter i næste periode og derfor diskonteres med δ en gang.

Hvis det ikke skal kunne betale sig at gå ud af kartellet, må det gælde, at $V_{CR} > V_D$. Det kan omskrives til:⁹

$$p < \frac{\Pi_M / (1 - \delta) - V_D}{(\Pi_M - \Pi_N + F^R) / (1 - \delta)} \quad (2)$$

Hvis højresiden er større end sandsynligheden for afsløring, p , eksisterer der en situation, hvor en virksomhed har fordel ved at deltage i et kartel, og hvor virksomheden ønsker at afsløre kartellet, hvis der startes en undersøgelse.

Tælleren er gevinsten ved at deltage i kartellet, nemlig værdien af kartellet i al fremtid, hvis kartellet ikke afsløres, minus værdien af at gå ud af kartellet i dag. Nævneren er virksomhedens tab ved, at der eksisterer en konkurrencemyndighed, jf. andet led i (1).

Selvom disse opstillinger bygger på forsimplede antagelser om virksomhedernes adfærd, illustrerer de flere af ovenstående pointer. For det første illustrerer de, at gevinsterne ved ulovligt kartelsamarbejde opstår ved langvarigt samarbejde og overtrædelse af konkurrenceoven.

For det andet viser de, at der er et trade-off mellem straf og sandsynlighed for afsløring. Ligning (2) tager dog ikke fuldt højde for, at sandsynligheden for afsløring vil være påvirket af strafabattens størrelse.

Det langvarige aspekt i kartelvirksomheden har også betydning for udmåling af strafabatten. Hvis man ønsker at give virksomheder incitament til at afsløre kartellet, kunne man umiddelbart forvente, at den reducerede bøde i en strafabattordning skulle være mindre end den forventede bøde, hvis kartellet bliver afsløret, og man ikke samarbejder, dvs. $pF \geq F^R$. Det er tilfældet i situationer, hvor bøden gælder en ulovlig aktivitet, der giver en engangsgevinst, se Kaplow og Shavell (1994).¹⁰

I forbindelse med kartelvirksomhed er det imidlertid ikke den korrekte betingelse, da den ikke tager højde for, at kartelvirksomhederne, der afsløres og straffes, samtidig får en fremtidig lavere indtjening, svarende til at gevinsterne ved samarbejdet er større end de kortsigtede gevinster. Derfor må den reducerede bøde sættes lavere, før virksomhederne har tilstrækkeligt incitament til at afsløre kartellet, nemlig så¹¹

$$\frac{pF}{1 - \delta} - \frac{(1 - p)(\Pi_M - \Pi_N)}{1 - \delta} \geq F^R \quad (3)$$

I denne ligning er p sandsynligheden for at blive afsløret og straffet. Ligningen illustrerer, at gevinsterne ved deltagelse i karteller opstår ved et langvarigt (ulovligt) samarbejde, og at indsatsen for at bryde kartellet derfor må være stærkere. Ligningen illustrerer også Beckers (1968) trade-off mellem højere bøder eller større kriminalitetsbekæmpelse. Hvis myndighederne øger indsatsen for at afsløre kartellerne, så sandsynligheden for afsløring, p , stiger, er det ikke nødvendigt med så høj en rabat, for at kartelvirksomhederne har incitament til at melde sig selv (dvs. F^R kan være højere). Hvis værdien af at deltage i et kartel, $\Pi_M - \Pi_N$, stiger, f.eks. som følge af større muligheder for internationalt kartelsamarbejde, må rabatten derimod hæves (dvs. F^R må være lavere).

Hvis lovgivningen er indrettet, så der gives højere bøder ved gentagne overtrædelser, kan rabatten sættes lavere, dvs. F^R kan være større. Det skyldes, at afsløringen af kartellet mindsker de fremtidige forventede gevinster ved ny kartelvirksomhed, fordi bøderne ved afsløring er større, og rabatten behøver derfor ikke være så stor, se Spagnolo (2003).

Set ud fra myndighedernes synsvinkel kan ordningen give bedre dokumentation af kartellet, hvilket mindsker omkostningerne ved myndighedsudøvelsen. Endvidere øger bedre dokumentation i sig selv de forventede bøder ved afsløring og dermed de forventede omkostninger ved deltagelse i kartellet, jf. Ellis og Wilson (2002), Spagnolo (2003) og Brenner (2005).

Ligning (2) illustrerer imidlertid også, at straf-rabatordningen kan påvirke incitamenterne til karteldeltagelse i forkert retning. Hvis rabatten øges (F^R reduceres), falder virksomhedens forventede tab alt andet lige, hvilket kan øge virksomhedernes incitament til at foretage den kriminelle handling. Dette resultat skyldes dog, at risikoen for afsløring, p , i dette model-setup ikke afhænger af de øvrige virksomheders incitament til at afsløre sig selv, men er antaget at være konstant. Dette vender vi tilbage til nedenfor.

Ovenstående har primært fokuseret på, at virksomhederne kan undgå straf helt eller delvist ved at afsløre kartellet. Men virksomhederne kan også have incitament til at afsløre kartellet for at opnå en strategisk markedsfordel. Strafrabatordningerne kan imidlertid også indebære, at kartellerne stabiliseres. Analyser af disse situationer findes i bl.a. Ellis og Wilson

(2001), Spagnolo (2003) og Apesteguia, Dufwenberg og Selten (2005).¹²

Endelig kan straf-rabatordninger svække tilliden blandt deltagerne og dermed øge sandsynligheden for, at kartellet opløses sig selv.

Optimal størrelse af rabatten

Det er også relevant at overveje, hvor stor rabatten og bøderne skal være, for at systemet har den største effekt for bekæmpelsen af karteller.

Under visse forudsætninger kan det set ud fra snævert økonomiske argumenter være optimalt ikke blot at give straf-rabat, men at indføre en økonomisk belønning af virksomheder, der melder sig til myndighederne. Det vil sige, at virksomhederne dels slipper for straf og dels opnår en økonomisk belønning ved at melde sig selv og de øvrige virksomheder, jf. Spagnolo (2003) og Aubert m.fl. (2005).

Dette er formentlig vanskeligt at forene med et retmæssigt retfærdighedssynspunkt. I den situation peger litteraturen på, at det kan være optimalt at give maksimal rabat, dvs. fuld amnesti som i det amerikanske system, jf. Spagnolo (2003). Et problem ved en stor straf-rabat, navnlig hvis bødeniveauet er højt, er imidlertid, at systemet kan udnyttes til at indgå i et kartelsamarbejde med hensigt på at opløse det igen ved at melde sig selv.

Hvorvidt, der kun skal gives straf-rabat til den første virksomhed, der melder sig, eller om det også kan gives rabat til yderligere virksomheder, er der ikke fuld enighed om i omstående litteratur, se fx Spagnolo (2003) og Motta og Polo (2002).

Empiriske resultater

Der er således forskellige overvejelser i den økonomiske teoretiske litteratur, der peger på straf-rabatordningerne som et effektivt middel til afsløring af karteller. Det er imidlertid vanskeligt at dokumentere effekten af straf-rabatordninger empirisk. Det skyldes bl.a., at det europæiske system kun har eksisteret i relativt få år. Efter indførelsen af det europæiske system steg antallet af afslørede karteller. Det er imidlertid vanskeligt at afgøre, om det er en konsekvens af programmet, eller om det skyldes en underliggende stigning i antallet af karteller som følge af f.eks. liberaliseringen af den internationale handel og det indre marked, jf. Evenett m.fl. (2001).

Et alternativt mål er den tid, kartellerne eksis-

terer. I en analyse af det europæiske program findes, at varigheden af kartellerne ikke ændrede sig efter indførelsen af straf-rabatordningen. Dette kan være en konsekvens af andre underliggende tendenser, og analysen skal tages med forbehold pga. det beskedne statistiske materiale, jf. Brenner (2005). Erfaringerne fra USA tyder imidlertid på, at systemet er ganske effektivt.

Erfaringer fra USA

De økonomiske modeller refereret ovenfor er forsimplede på en række punkter, og de kan derfor ikke give det endegyldige svar på, om straf-rabatordninger er hensigtsmæssige. Endvidere er de få empiriske evalueringer af ordningen, der findes, usikre. Det er derfor relevant at se på erfaringerne fra USA, hvor straf-rabatsystemer har virket i mange år.

Erfaringerne herfra tyder på, at der skal være store rabatter, for at et straf-rabatsystem virker effektivt. Ifølge de amerikanske konkurrence-myndigheder virker ordningen i USA, fordi lovgivningen indebærer en trussel om betydelige sanktioner for deltagere i ulovlig kartelvirksomhed, men samtidig betydelige gevinster ved at melde sig selv, både for virksomheden og for den enkelte person, jf. Hammond (2004).

Det nuværende amerikanske system stammer tilbage fra 1993, hvor der blev gennemført betydelige ændringer. Systemet blev oprindeligt indført i 1978, men før 1993 blev straffri-tagelsen ikke givet systematisk, og straf-rabat-ten var ikke maksimal. Ifølge de amerikanske konkurrencemyndigheder er det en medforkla-rende årsag til, at der kun blev indgivet én ansøgning om straffrihed om året, og at der ikke blev afsløret et eneste internationalt kar-tel, se bl.a. Spratling (1998).

For at systemet skal fungere, må der således være gennemsigtighed og forudsigelighed i konsekvenserne ved at melde sig selv – og ved ikke at melde sig selv. Der skal derfor være automatik i rabatordningen, samtidig med en vis sandsynlighed for afsløring. Det bemærkes endvidere, at enkeltpersoner ikke kan retsfor-følges i de europæiske lande, i modsætning til i USA. Det taler for, at bøderne i stedet må være højere, hvilket da også er tilfældet i prak-sis, jf. Hammond (2004).

Note 12 Det sidste papir er interessant, fordi studiet er gennemført som et "kontrolleret eksperiment", hvor 156 personer har deltaget i "markedsspil" og agerer som virksomheder inden for nærmere angivet regler. Sådanne forsøg på at gennemføre kontrollerede eksperimenter inden for den økonomiske forskning vinder frem.

Opsummering og konklusion

Det er vigtigt at sikre effektiv konkurrence for at udnytte samfundets ressourcer bedst muligt. Konkurrencen i den danske økonomi er generelt god, men der er fortsat behov for en effektiv myndighedsudøvelse.

Danmark er det eneste af de "gamle" EU-lande, der ikke anvender en strafabatorning for kartelvirksomheder. I denne artikel har vi redegjort for de argumenter for indførelse af en strafabatorning, som den økonomiske teori peger på.

Den ovenfor citerede litteratur er imidlertid ikke altid entydig i konklusionerne vedrørende alle dimensioner af strafabatorninger, f.eks. om der skal gives strafabat til virksomheder, efter den første virksomhed har meldt sig selv. Det kan bl.a. henføres til, at litteraturen er under udvikling, og at der i et vist omfang gøres forskellige antagelser om virksomhedernes handlemuligheder i de forskellige teoretiske bidrag.

Vi har forsøgt at fremhæve nogle dimensioner af litteraturen, som kan illustrere, hvilke incitamentsvirkninger en strafabatorning vil kunne have for virksomhederne, selvom det ikke giver en udtømmende beskrivelse af litteraturen.

Vi har samtidig fremhævet, at det er relevant at betragte, hvordan systemet fungerer i USA og hos EU-Kommissionens konkurrencemyndighed.

■ ■ ■ Referencer

- Aspestequiá, J., M. Dufwenberg and R. Selten (2005): *Blowing Whistle*. Paper. University of Navarre.
- Aubert, C., P. Rey and W.E. Kovacic (2005): *The Impact of Leniency and Whistleblowing Programs on Cartels*. Paper.
- Becker (1968): *Crime and Punishment: An Economic Approach*, *Journal of Political Economy*, 76(2): 169-217.
- Brenner, S. (2005): *An Empirical Study of the European Corporate*, Paper. Humbolt-University, Berlin.
- Connor, J.M. (2004): *Global Antitrust Prosecutions of Modern International Cartels*, *Journal of Industry, Competition and Trade*, 4(3): 239-267.
- Dagbladet Børsen (2002), tirsdag den 26. november 2002, side 18.
- Det Økonomiske Råd (2005), *Dansk økonomi, efterår 2005*, København.
- Evenett, S., M.C. Levenstein and V.Y. Suslow (2001): *International Cartel Enforcement: Lessons from the 1990s*, *World Economy*, 24: 1221-1245.
- Ellis, C.J. and W. Wilson (2001): *What Doesn't Kill us Makes us Stronger: An Analysis of Corporate Leniency Policy*. Paper. Department of Economics, University of Oregon.
- Hammond, S.D. (2004): *Cornerstones of an Effective Leniency Program*. www.usdoj.gov/atr/public/speeches/206611.pdf
- Kaplow, L. and S. Shavell (1994): *Optimal Law Enforcement with Self-Reporting of Behavior*, *Journal of Political Economy*, 102 (3): 583-605.
- Motta, M. and M. Polo (2002): *Leniency Programs and Cartel Prosecution*, *International Journal of Industrial Organization*, 21: 347-379.
- Regeringen (2006): *Konkurrencekraft og innovation – vision og strategi*, Regeringens debatoplæg til møde i Globaliseringsrådet 2.-3. februar 2006.
- Spagnolo, G. (2003): *Divide et Impera: Optimal Deterrence Mechanisms Against Cartels and Organized Crime*. Paper. CEPR, University of Mannheim.
- Spratling, G.R. (1998): *The Corporate Leniency Policy: Answers to Recurring Questions*. Paper. ABA Antitrust Section, Washington. www.usdoj.gov/atr/public/speeches/1626.pdf